

Upitnosti ekoloških puteva

Fedor Kritovac

Institut građevinarstva Hrvatske, Zagreb

Sažetak

Premda se za ekološko razdoblje od dvoiju posljednjih decenija nastoji potražiti neka jedinstvena zajednička okosnica (globalni uvid i lokalni angažman itd.), stvarnost upućuje na upitnost prihvaćenih ekoloških postavki.

Posebno ratna razaranja i zbivanja, još uvijek aktualna i relevantna i u Hrvatskoj i za Hrvatsku, ukazuju na vrijednosna relativiziranja eksponiranih postavki: sistemskog pristupa, održivog razvoika kvalitete življenja, preživljavanja u ekološkom poimanju i djelovanju.

To se naročito odnosi na urbanizirane sredine i procese urbanizacije (koji su karakterizirani ubrzanim promjenama i širenjem artificijelnog svijeta u odnosu na prirodni), a gdje se regresija potaknuta i osnažena ratom iskazuje kao tragičan ekološki aspid.

Ključne riječi: ekološke paradigme, kvaliteta života, regresija urbane sredine

Kako uopće (iz)mjeriti put između Stockholma i Rio de Janeira, dvije točke ekološkog napona? Tom su mjeranju upućene s jedne strane uigrane znanstvene, umjetničke i filozofske studije, dok su uz drugu stranu osjećaji, uvjerenja i saznanja suvremenika: zadovoljstva, srdžbe, sumnje. Težnja za cjelovitošću uvida nije sumjerljiva podmirivanju pitanja. Preostaje izabrati nekoliko njih, koja se ionako svakom zasebno nameću. Ovdje se ona ponajviše drže apsurdna od kojih trpi ekološki prostor. Ratne zbilje osobito pomažu razabrati što su eko-iluzije.

MOŦTO

Omiljena je krilatica proteklog dvadesetljetnog razdoblja: »Misli globalno, djeluj lokalno«. Ugrađena je pretpostavka ove krilatice da je univerzalna: odnosi se na svakog i na sve, bilo gdje.

Ovu krilaticu-poštalicu i po potrebi ekološku lozinku prati u raspravama i komentarima također poznata i prepoznatljiva izreka o NIMBY sindromu, kojom se rado podsjeća na to da se iz prihvaćanja i izvršenja ekoloških obaveza izuzima vlastito dvorište, tj. upravo onaj najbliži lokalitet djelovanja. Ovaj nas šifrirani popularni izraz uvodi u socijalnu realnost, što, pratimo li nadalje njenu verbaliziranu razinu, potvrđuje još jedna već i u nas kolokvijalna sintagma: »To nije moj problem«, odnosno »To je tvoj problem«. Ili: »Nema problema«. Samouvjerenost i odlučno odbacivanje ili prebacivanje naslućenog ili prisutnog problema u nekom dijalogu odaje prvenstveno psiho-socijalni profil sudionika, a u općenitom značenju ukazuje da nipošto nije sigurno da se problem kao takav prihvaća konsenzusom, jer pripadanje i usvajanje problema, pa tako i ekoloških, ovisi o nizu okolnosti.

Svečane i poslovične izjave o okolišu kojima se ujedno pretendira na vrijednosnu dogmu (koja bi bila značajka čitavog jednog razdoblja s produžetkom u budućnost) valja uzeti s rezervom. Otrežnjenje od idealizacija kojima se odlikuju aforističke

ekološke zapovijedi ne mora čekati na složenije kritičke prorade pretpostavki, postulatata i izvješća o stanju stvari (state of the art).

Iznenadno utonuće u rat ne da nam je dozvolilo, već nas je i prisililo na to da paradigmatički ekološki motto doživimo u inverziji: »Misli lokalno, djeluj globalno«.

SISTEMSKI PRISTUP

Nakon I. svjetske konferencije o zaštiti okoline 1972. u Stockholmu pod fascinacijom smo tehnički izvodivog teorijski već ranije elaboriranog interdisciplinarnog sistemskog pristupa. Izvještaj Rimskog kluba, modeli Forrestera, Meadowsa itd. (Forrester 1968, 1971; Meadows, 1973) inovacijski su sugestibilni (bez obzira na sve kasnije polemike, interpretacije i korekcije) po svojoj sposobljenosti da »sve« dato i poznato analitički stave u dinamičke međusobne korelacije, te da postave i »bezgranično« simulativno uspoređuju scenarije mogućih budućih zbivanja. U to su vrijeme tek naslućene mogućnosti, danas već rutinske, kompjutorskih senzacija: vizualiziranje višedimenzionalnih i nepredvidivih procesa (fraktalna geometrija, 2D i 3D mobilne vizualizacije), ekspertni sustavi, kognitivni sustavi i »neuralne mreže«, hypersistemi, baratanja »fuzzy« logikom itd.

To i nisu samo simulacije mogućeg i analitičke interpretacije postojećeg već i proizvodnja novih konstitutivnih elemenata okoliša.

Optimizam komunikacijskog i informatičkog ovladavanja svijetom (uz raniji materijalno–energetski) pomućen je i uzdrman prokletstvom entropijske ireverzibilnosti (Rifkin, 1986).

Kompleksnost sistemskih uvida i operacija pokazala je, za razliku od ranijih organicističkih teorija, da je međuovisnost u svijetu relativna. Moguća su razna »premoštenja«, zamjene, privremene ili stalne izolacije pojedinih podcjelina, dijelova i elemenata, a da ne dođe do raspada cjeline, niti da odvojenošću podcjelina dominantni dijelovi budu ugroženi, nego naprotiv – da budu i podstaknuti u svojoj pozicijskoj snazi. Moguće je, da određeni dijelovi svijeta kao svrhovito neproduktivni, stabilizacijski nepovoljni, ili k tome rizični, – budu i odbačeni. Organicističim rječnikom: amputirani sa ili bez nadomjesne proteze.

Ekološki rezervat ne treba, stoga, danas shvatiti samo kao očuvanu prirodno stvorenu i eventualno primjereno kultiviranu teritorijalnu zaokruženost (u smislu nacionalnih parkova, etno–muzeja, eko–poligona, alternativnih socijalnih zajednica i ispitivačkih mjesta i sl.) već i kao rezervate u smislu »oslobođenih teritorija« (Naess, 1991:212), slobodnih od koncentriranih ekoloških zagađenosti (mora pročišćenog i odmorenog od turizma npr.), područja sa zaustavljenim nepovoljnim emisijama na znatno šire područje (aerozagađenja itd).

Takvi rezervati nisu aktivno iskoristivi i ne sudjeluju u svjetskoj razmjeni i razvitku, ali su povoljni kao neutralizirana bezopasna područja u zadanom radiusu za funkcionirajući ostatak cjeline (transponiran u novu, sebi dovoljnu, cjelinu). S geopolitičkog aspekta ovakve relacije prepoznajemo prvenstveno u određenjima centra i tzv. periferije svijeta.

ODRŽIVI RAZVITAK

Skoro da bismo mogli biti uvjereni da se strateškim načelima i smjernicama održivog razvitka (Lay, 1992) bitno mijenja (ili barem nadopunjuje) novovjeka vrijednosna okosnica: od antropocentrične ka ekocentričnoj (zaštita različitosti biovrsta, kao jedan

od bitnih zahtjeva) kada ne bismo priznali da je čovjek taj koji svakako zadaje sebi i oblikuje sam razvitak. U povijesnoj stvarnosti čovjek nije samo metafora, već u društvu udjenut. Umnožavan u različite položaje, udese i sudbine od kojih su mnogi životno jadni i pogubni. Onaj zahtjev održivosti razvitka koji traži uravnoteženje populacije s teritorijem (gdje teritorij ipak nema globalno značenje plantarne zemaljske raspoložive prostorne ukupnosti za čovjeka već je u odnosu na to – lokalan), gdje se poziva na stabilizaciju broja ljudi u odnosu na kapacitet, raspored prirodnih resursa, može se, stoga, (makoliko ga pokušali braniti matematičkom evidentnošću i činjenicama) doživjeti tjeskobno i kao cinična prijetnja: naime, takav se zahtjev može ograničiti samo na dio zemaljskog teritorija i populacije, a da održivost ne bude poremećena. Rat je izravan instrument djelomičnog istrebljenja, no ima još procesa koji su za opstanak čovjeka tragično sudbonosni, a mogu se ispoljiti i kao slučajni, nehotični, neočekivani pa i zakoniti. Pogotovo ako to nebrigom svjetske zajednice i ustezanjem bogatstva u njoj obogaćenih (da tako kažemo iz određenog moralnog rakursa; Papa Ivan Pavao II, 1991:61) procesi doista djelomice i postaju – bilo da se radi o izgadnjavanju, širenju pustinja, prisilnom nomadstvu izgnanih (bez »mjesta pod suncem« – kako to odavno bje upravo ekološki lijepo rečeno). A i samo je ratovanje obnavljano, a i planirano u različitim opsezima i ishodima, vidimo i znamo, prihvaćeno kao mogućí sastavni dio razvitka (Cifrić, 1992).

Stanje očuvanosti i održivosti životnog okoliša ne procjenjuje se i ne ocjenjuje samo po vitalnim indikatorima i resursima (atmosfera, voda, tlo, energetske resursi itd.), već i po organizacijskoj uređenosti okoliša: preventivnom i interventnom potencijalu – da se monitoringom, regulacijskim sustavima (od edukacije do senzornih reakcija inteligentnih strojeva i zgrada) svladavaju nepovoljni (emisijski i imisijski), destabilizirajući i entropijski procesi u životnom okolišu.

Ako u bilanci nekog stanja okoliša i dođe do poboljšanja i napredovanja vitalnih bio-prirodnih vrijednosti, a smanjuje se ili nestaje socio i tehno-upravlački i regulacijski napon, ukupan će ishod biti nepovoljan. Stanja nepredvidivosti, opreza, iščekivanja, lakomislenosti, sputanosti i drugi regresivno i involutivno atribuirani događaji srozat će nepovratno kvalitetu urbaniziranih i urbanih sredina i obrazaca življenja. Stasa i osnažuje posebna »ekološka birokracija«, koju zatičemo pogotovo u međunarodnim razmjerima, kao izuzetno produktivnu u ritualnom izdavanju uputa, preporuka, dobrohotnih smjernica, sugestija, pravila, urgentnih prigodnih pripomoći i sl. Umjesto svrhovitih operativnih postupaka za pospješenje narušenog stanja okoliša daju se najave, obećanja, uvjeravanja ili odgode. Ne treba zaboraviti da je jedan od uspjeha sofisticiranih upravljačkih modela i metoda: **ne-rješavanje problemskog zadatka**, jer ga se uspijeva predstaviti nerješivim ili nedovoljno racionalno rješivim!

Pod šokom zlorabljenja **planiranja**, sredine proživjele eksperiment centralističkog planiranja i nezrelog samoupravnog decentraliziranog planiranja pouzdaju se u spontanoregulativnu sposobnost tržišta, prenašajući takvu pretpostavku i na čitav okoliš. Diskreditiranje planiranja kao procesa ugrožava, međutim, samu strategiju održivog razvitka.

RAT

Dva desetljeća popuštaju strahovi od ratne nuklearne kataklizme. Čini se da je makar privremeno pod kontrolom i nuklearni ratni potencijal na razvojno i geografski »perifernom« dijelu svijeta, te se taj dio svijeta do dopustivih granica lokalnih zbivanja prepušta ratno-terorističkim razračunavanjima dokle god su ona bez bitnijih utjecaja

na dostupnost i raspoloživost vitalnih gospodarstvenih resursa, prometnih puteva i financijske ravnoteže.

Zebnje, strahovi i procjene premještaju se na područje mirnodopske nuklearne tehnologije, rizika i hazarda koje ona donosi. Tu se politički artikuliraju suprotstavljanja i razni lobbyji uz ekološki zbiljski iskrene težnje za pronalaženjem odgovarajućih energetske i drugih zamjena zatečenoj i pretpostavljenoj nuklearnoj infrastrukturi.

Neprijatelj koji bi katastrofalno ugrozio čitavo čovječanstvo eksternaliziralo se u svemir (dajući godinama potku SF filmskim spektaklima), a gradi se i mit (misli globalno!) o uspješnom solidarnom odupiranju čitavog čovječanstva vanjskom neprijatelju.

Globalni (može se reći ekološki) strahovi projiciraju se i na nepoznate (još) nesavladive agense i bolesti (SIDA, rak, i sl., uključujući i »kompjutorske viruse«), a koje rapidno prijete razgradnjom bio-ekološke osnove, ali i stečenih materijaliziranih i informacijskih dobara.

Konvencionalna ratna razaranja, poznata od paleolita nadalje, eksplicitno se u ekološkim proklamacijama i izjavama o očuvanju, zaštiti, unapređivanju i uređivanju svijeta, kao anahronična (kulturno i civilizacijski valjda prevladana), jedva i spominju. Pogotovo nisu ekološki problematizirana u kontekstu gdje bi sastavni dio »konvencionalne« ratne taktike i tehnike agresora, a prinudno i branitelja, bio usmjeren **upravo na ekološki atribuirana razaranja**, kao što su: poremećaji i ustezanja u vodoopskrbi čitavih teritorija i urbanih središta, zaprečavanje dopreme bilo kakve pomoći za potrebe ishrane, proizvodnje namirnica, higijene, energetske proizvodnje, evakuacije otpadnih tvari, spaljivanje i drugim načinima izvršeno uništavanje šuma i polja, izgon i napuštanje stoke, otrovno zagađivanje zraka, uskraćivanje svjetla i sunca, zaglušivanje, prisilno zadržavanje, dovođenje na razinu preživljavanja, sakaćenje i ubijanje. Ekološke operacije u funkciji sukoba uključene su na razini prijetnji, ucjena i izvršenja. One doista zauzimaju pojmovni i zbiljski prostor oikocida (Cifrić, 1992).

Bio-sociološke rasprave o urođenoj i opravdanoj agresivnosti, o održavanju vitaliteta vrste i o eugenici prisutne su svo ovo vrijeme (Lorenz, 1992). Međutim, ni one nisu prikrijele zatečenost ovlaštenih pronositelja političkog i gospodarstvenog kretanja i usmjerenja svijeta pred ratom u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini. I to ne općenito – već s obzirom na mjesto događanja.

Neočekivanost, ne događaja, već mjesta i trenutka ratnih događanja, pored samorazumljive patnje neposrednih sudionika, izaziva vrhunsko uznemirenje jer se dešava nakon iskušanih »svih mogućih« scenarija budućnosti, i to u vrijeme konsenzusa o nužnosti uravnoteženog, ekološki održivog, nastupa u budućnost.

Tobože manje strašan, konvencionalni rat (u usporedbi s nuklearnim, koji mu daje tom usporedbom alibi) razornošću konvencionalnog oružja (artiljerije, eksplozivnih sredstava, avijacije) pokazuje razaranjem također kako mehanička procesualnost prelazi u entropijsku procesualnost.

PRIRODNE I STVORENE DATOSTI OKOLIŠA

Premda se u zaštiti i očuvanju prirodnog okoliša osim prirodnih obuhvaćaju i čovjekovim djelom stvorena dobra (pa se već tradicionalnoj zaštiti prirode pridružuje zaštita kulturno-povijesnih objekata i drugog inventara) u ekološkim opisima, objašnjenjima i brizi još uvijek ne vidimo presudne promjene koje posljednjih pedesetak

godina zahvaćaju uznapredovali svijet — označen globalno prijelazom iz industrijskog (paleotehničkog) u postindustrijsko doba.

Sigurnost ekološkog vrednovanja i osuda koja se čini neupitnom kod autentičnih i odnjegovanih prirodnih vrijednosti gubi se i biva zatečena u sferi urbanizma, arhitekture i oblikovanja proizvoda. Ovdje nema arhetipski utvrđenog kontinuiteta, već nastupaju promjene koje se već same i povijesno deklariraju: postmodernističke, eklektičke, historicističke, dekonstruktivističke. Relativiziraju se originalnost, specifičnost, raznovrsnost i sukcesivnost kao vrijednosti u prirodi neograničeno cijenjene.

Rat proizvodi ne samo opasan, već i opustošen prirodni i stvoreni okoliš. Kada se na radiju emitiraju poruke upozorenja djeci da ne diraju poznate im predmete (igračke, jaja, olovke itd.) jer bi ustvari to mogla biti eksplozivna sredstva, najavljuje se opća kriza identiteta artefakata: sve je nepoznato, sve bi moglo biti opasno, sve samo izgleda kao da jest, a u stvari jest nešto drugo. Ničemu što se vidi ne treba vjerovati! Budući da nema više pouzdanih originalnih identifikacijskih značajki predmeta, predmeti se mogu samo još brojati, tj. količinski su određivi i određivi po nekom brojčanom poretku. Kvaliteta neke zajednice ili grupe predmeta svodi se na opis/vrednovanje: svi su na broju ili sve je na broju. Neprepoznatljivost i neizvjesnost poticaji su u blagostanju, igri i ugodnoj dobroćudnoj slučajnosti urbaniziranog življenja, ali u ratnoj napetosti potiču povećanje grešaka u ponašanju, iscrpljivanje i nove mitologizacije.

U opustošenom i opustjelom prostoru nikoga i ničega nema, odnosno sve je pretvoreno u privid i otpad. Prava pljačka i otimačina nije više ni selektivna jer je samosvrhovita, uzima se sve »što se nađe«, makar bilo odmah i odbačeno ili uništeno.

U prostoru, kaže se, nema nikoga, ne zato što doista nema živog bića, nego zato jer je prostor neupotrebljiv i nedostupan. Omogućeni su agresijom i elementarnim nepogodama paradoksalni sastavi okoliša: istovremeno mogu biti uništeni ili nedostupni egzistencijalni resursi (pitka voda, ogrijev, hrana), a tehnička infrastruktura i proizvodi mogu ostati nedirnuti. Doslovce, gladnom na raspolaganju može biti satelitska televizija ili kompjutor. I obratno: opkoljen namirnicama može ostati bez telefona i kućnog zvonca.

ŽIVOTNOST

Svjetski usuglašene ekološke strategije na rastojanju drže nepomirene rasprave o životnosti i živim bićima (o eutanaziji, pobačaju, umjetnoj oplodnji, ogranskim protezama, virusima, hibridima, replikantima itd.) govoreći uvijek općenito o življenju i životu.

Preživljavanje (survival) javlja se na ekološkom obzorju pretežno u konotacijama otpora prema najjačem životnom ugrožavanju, stanja perspektivnog oporavka nakon šoka ili izbjegnute životne opasnosti, kriznog stanja za kojim slijedi nakon eksterne pomoći ili samopomoći regeneracija i revitalizacija. Izbjegnuto je prihvaćanje preživljavanja kao stalnog stanja, kao bitno reducirane životne egzistencije (koja se u tome — iz antropocentričnog rakursa — vidi i naziva: vegetiranje). U statusu preživljavanja preostale su (možda) samo nada i vjera da se neće umrijeti ili, nasuprot tome, da je smrt jedino rješenje. Tek postoji li obaviještenost, imaginacija i saznanje o još mogućem skoku iz preživljavanja u življenje, preživljavanje može preći u življenje ili se može otrpjeti u tragičnosti nepromijenjene doživotnosti. Očigledno se, preživljavanje, u svjetskom realitetu prihvaća kao legitimna konstanta stanja dobrog dijela svijeta, u čemu sada i mi ovdje sudjelujemo.

Za razliku od temeljne biološke i socijalne sigurnosti, blagostanja, slobode i samoizgradnje — kao odrednica kvalitete života — u stalnosti preživljavanja cilj se svodi na osiguranje interne (zatvorene) ravnoteže minimuma preživljavanja. Osjetila su podešena samo za bitne upute korisne preživljavanju (alarmi, signali). Gubi se dimenzija vremena.

Budući da je osiguravanje vrhunski kriterij preživljavanja, stvaranje svih mogućih zaliha (materijalnih, energetskih i informacijskih) glavna je moguća aktivnost, uz odbacivanje za preživljavanje suvišnih i bezvrijednih ostalih stvari.

Urbanizirana sredina ne samo da se prisilno ruralizira nego i animalizira. Preživljavanje je parafraza ekološkog zahtjeva za održivom kvalitetom života/življenja.

U Hrvatskoj smo već i prije Stockholma bili (velikim jadranskim turističko-gospodarskim projektima, primjerice) uključeni u najznačajnija svjetska napretnuća u očuvanju i održivom razvitku, uz plodonosnu domaću tradiciju zaštite prirode i spomeničke baštine.

Istovremeno, socijalne i političke iluzije, inercije i turbulencije decenijama koč **sazrijevanje prema kvaliteti življenja**. Ne prepoznaju se, ne priznaju, ne cijene svekolike kvalitete životnog okoliša. U njihovom se stvaranju, održanju i promjenama skromno uživa, a njihovo nestajanje i razgradnja često ostaju nevidljivi i nepojmljivi. Upotrebne vrijednosti okoliša ustupaju mjesto fragmentacijama i fikcijama. Poništavanjem vrijednosti kulminira sverazorno ratovanje prihvaćano kao svjetska normala.

Postavljanje neposrednih i posrednih **barijera** (zastoja, prekida, nasilnih podjela, zabrana pokretanja) dostiže značaj univerzalne ekološke regresije. Put od Rija — ne znamo još u kojem smjeru — očito bi bio jasniji ako bi se prethodna dionica uspjela dobro sagledati.

LITERATURA:

- Capra, F. i Spretnak, C. (1984). *Green Politics*. New York: Simon & Schuster.
- Cifrić, I. (1992). Rat i öikocid. *Socijalna ekologija*, 1(2):143–158.
- Forrester, J. W. (1968). *Urban Dynamics*.
- Forrester, J. W. (1971). *World Dynamics*. Cambridge, Mass.: Wright Allen Press.
- Lay, V. (1992). Održivi razvitak i društvene promjene — prilozi rekonceptualizaciji današnjeg tipa razvitka. *Socijalna ekologija* 1(1):1–18.
- Lorenz, K. (1992). Darwin XX. stoljeća (tematski blok). **Treći program Hrvatskog radija** 6(36):111–161.
- Luhman, N. (1986). *Ökologische Kommunikation*. Westdeutschen Verlag.
- Meadows, L. i Meadows, H. (1973). *Toward Global Equilibrium*. Cambridge, Mass.: Wright Allen Press.
- Meadows, L. (1973). *Dynamics of Growth on a Finite World*. Cambridge, Mass.: Wright Allen Press.
- Kulić, S. (1992). **Kritičko teorijski osvrt na ekonomske i političke strukture nove Europe**. Zagreb: IP »Revijalna izdanja«.
- Meadows, D. H. (1982). *Grouping in the Dark: The Decade of Global Modelling*. New York: Scriber & Sons.
- Naess, A. (1991). *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Obzori opstanka: Ratna razaranja u Hrvatskoj** (1991). Zagreb: Zelena akcija.
- Papa Ivan Pavao II. (1991). *Stota godina. Centesimus Annus. Enciklika*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

- Rifkin, J. (1986). **Posustajanje budućnosti**. Zagreb: Naprijed.
Schmidt, B. (1988). Über die Schwierigkeiten der Kunst mit dem naturengagement.
Kunstforum, Band 93 (Kunst und Oekologie) Koeln, 72-86.

QUESTION ON THE WAYS OF ECOLOGY

Fedor Kritovac
Civil Engineering Institute of Croatia, Zagreb

Summary

Though searching for a unique common axis (global insight or local engagement, etc) to suit the ecological period of the last two decades, the reality leads us to question the accepted ecologic assumptions.

The war events and destruction, still so actual and relevant in and for Croatia today, particularly point to the relativity of values of exposed assumptions: systematical approach, sustainable development, quality of life, surviving in ecological understanding and activities.

It particularly relates to the urban milieus and processes of urbanization (being characterized by quick changes, spreading of the artificial over the natural in the world), where regression, stimulated and strengthened by warfare, is expressed as a tragic ecologic absurdity.

Key words: ecologic paradigm, quality of life, regression of urban milieu

FRAGLICHKEITEN DER ÖKOLOGISCHEN WEGE

Fedor Kritovac
Bauinstitut der Croatien, Zagreb

Zusammenfassung

Obwohl man für den ökologischen Zeitabschnitt der zwei letzten Jahrzehnten einen einheitlichen gemeinsamen Entwurf zu finden versucht (gesamte Einsicht und lokales Engagement, usw.) verweist die Wirklichkeit auf die Fraglichkeit der akzeptierten ökologischen Grundsätze.

Die in und für Kroatien immer noch aktuellen und relevante Kriegszerstörungen und Ereignisse weisen auf die Wertrelativierung der dargestellten Thesen hin: des Systemzugangs, der erhaltbaren Entwicklung der Lebensqualität, des Überlebens in der ökologischen Auffassung und in dem Handeln.

Das bezieht sich besonders auf urbanisierte Milieus und Urbanisierungsprozesse (die durch beschleunigte Veränderungen und die Erweiterung der artifiziellen Welt im Verhältnis zur natürlichen gekennzeichnet sind), und wo sich die durch den Krieg veranlasste und verstärkte Regression als tragischer Unsinn erweist.

Grundausrücke: Lebensqualität, ökologische Paradigmen, Regression des urbanen Milieus